

АНТИУКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ НАРАТИВИ В РОСІЙСЬКОМОВНОМУ YOUTUBE-ПРОСТОРІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Денисюк Василь Іванович,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України та археології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0003-1660-0070

У статті досліджено антиукраїнські історичні нарративи в російськомовному YouTube-просторі як загрозу національній безпеці України. Для досягнення поставленої мети було визначено ключові зміни, спричинені інформаційно-комунікаційними трансформаціями кількох крайніх десятиліть, зокрема широким використанням персональних комп'ютерів, смартфонів, інформаційно-комунікаційних платформ для спілкування та поширення ідей. Охарактеризовано головні переваги і недоліки соціальних мереж та YouTube-простору для поширення нарративів, зокрема історичних.

Проаналізовано російський офіційний історичний нарратив, його зіставлення з національними нарративами сусідніх країн, зокрема України. Проведено порівняння головних підходів до формування російської політики історичної пам'яті та політики історичної пам'яті в європейських державах. Визначено, що від початку ХХІ ст. у РФ чітко простежувалася сакралізація історичної пам'яті щодо СРСР, а російський офіційний історичний нарратив ґрунтується на ідеологіях шовінізму та ревізйонізму і є ключовим елементом виправдання агресії проти України та інших держав. Це становить головний фактор актуальності проблеми.

Визначено головні за масштабом аудиторії (за кількістю підписників та переглядів відео) російські «історичні» YouTube-канали. Аналіз контенту таких YouTube-каналів, українських державних документів стратегічного характеру та аналітичної літератури дав можливість сформулювати спільні ознаки антиукраїнського характеру щодо трактування української історії. Проведено порівняння російських та українських YouTube-каналів, що спеціалізуються на історичному контенті. Визначено потребу поширення в Україні власного національного історичного нарративу в контексті забезпечення національної безпеки. Крім того, було встановлено ключові реальні та потенційні проблеми реалізації поширення в Україні історичного нарративу.

Ключові слова: історичний нарратив, політика історичної пам'яті, YouTube-канал.

Denysiuk Vasyl. Anti-Ukrainian historical narratives in the Russian-language YouTube as a threat to national security of Ukraine

The article examines anti-Ukrainian historical narratives in the Russian-language YouTube as a threat to the national security of Ukraine. To achieve the goal, the key changes caused by the information and communication transformations of the last few decades were characterized, in particular, the widespread use of personal computers, smartphones, and information and communication platforms for communication and dissemination of ideas. The main advantages and disadvantages of social networks and YouTube for the spreading of narratives, in particular historical ones, are characterized.

The Russian official historical narrative, its comparison with the national narratives of neighboring countries, in particular Ukraine, is analyzed. A comparison of the main approaches to the formation of the Russian policy of historical memory and the policy of historical memory in European states is made. It was determined that from the beginning of the XXI century the sacralization of historical memory in relation to the USSR was clearly observed in the Russian Federation. Russian official historical narrative is based on the ideologies of chauvinism and revisionism. It is a key element in justifying aggression against Ukraine and other states. This is the main element of the urgency of the problem.

The main Russian "historical" YouTube channels in terms of audience size (by the number of subscribers and video views) have been established. The analysis of the content of such YouTube channels, Ukrainian state documents of a strategic nature and analytical literature made it possible to formulate common anti-Ukrainian signs in the interpretation of Ukrainian history. A comparison of Russian and Ukrainian YouTube channels specializing in historical content

was made. The need for Ukraine to spread its own national historical narrative in the context of ensuring national security has been determined. In addition, the key real and potential problems of the implementation of the spread of the historical narrative in Ukraine were identified.

Key words: *historical narrative, politics of historical memory, YouTube channel.*

Вступ. Політика історичної пам'яті (далі – ПІП) давно визнана важливим складником державної діяльності. Дедалі частіше в останні кілька десятиліть вона розглядається у контексті національної безпеки. Історична пам'ять (далі – ІП) як ключовий об'єкт ПІП є одним із основних елементів національної ідентичності. Її сприйняття та переосмислення може мати як позитивну, так і негативну роль у цьому відношенні.

З іншого боку, одним із ключових факторів розвитку сфери національної безпеки є розвиток медіакультури. Вона стала важливим інструментом у поширенні ідей. Сучасна медіакультура зазнала кардинальних змін через технологічні та культурні фактори і трансформації крайніх кількох десятиліть. Технологічні зміни сприяють подальшому посиленню значення медіакультури: через персональні комп'ютери, смартфони тощо [22, с. 169–170]. Зважаючи на величезний обсяг інформації та наративів, що присутні в сучасній медіакультурі, користувачам важче формувати пріоритетність та визначати достовірність інформації, зокрема в галузі історичних знань.

На жаль, і зараз сприйняття інтернет-мережі, зокрема YouTube-простору та соціальних мереж, часто недооцінюється. Стратегія національної безпеки України (2020 р.) приділяє незначну увагу деструктивній пропаганді, наголошуючи на відсутності цілісної інформаційної політики держави, слабкості системи стратегічних комунікацій, що ускладнюють нейтралізацію цієї загрози [14]. Стратегія інформаційної безпеки України (грудень 2021 р.) містить серед іншого стратегічну ціль 5 – «Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору». До її завдань входить «спростування дезінформації, зокрема ідеологем радян-

ської та сучасної російської історіографії, щодо минулого і сучасного України й її територій, що нині є тимчасово окупованими державою-агресором, які поширюються в українських та іноземних засобах масової інформації». Проте інтернет-засобам відведена не ключова роль у цьому і багатьох інших аспектах [15]. Проте в умовах повномасштабного вторгнення країна-агресор і надалі продовжує використовувати не тільки військові методи війни, але й так звані «гібридні», до яких можна віднести й інформаційні операції. Тому потрібно приділяти належну увагу цій сфері.

Матеріали та методи. У статті досліджено російські YouTube-канали, що спеціалізуються на історичному контенті, зокрема їхню риторику щодо української історії. Для цього було проаналізовано сучасні зміни в інформаційно-комунікаційній сфері загалом, зокрема стрімке зростання значення соціальних мереж та YouTube-простору в контексті поширення історичних наративів, а також основні «історичні» російські YouTube-канали, їхній відеоконтент. Структурний аналіз дозволив створити таблицю за ключовими критеріями діяльності цих каналів. Було проаналізовано Стратегію національної безпеки України (2020 р.) [14] та Стратегію інформаційної безпеки України (2021 р.) [15], результати соціологічних опитувань [6], роботи українських (В. Яблонський, В. Лозовий, О. Валевський, С. Здіорук, С. Зубченко [12]) та закордонних (А. Ассман [1; 18], Г. Зверева [4], О. Малінова [10], А. Цебало [19], С. Гітнер [20], Дж. Тон, Л. Уайлд [22]) експертів і вчених.

Соціальні мережі та інші відео-і текстові платформи (зокрема, YouTube) надають широкі можливості для формування певного наративу в різних за спрямуванням напрямках та сферах знань. Головними перевагами соціальних мереж у цьому плані є охоплення великої аудиторії, можливість системної

подачі матеріалу чи ідеї і формування акцентів у наративі [20].

Одним із ключових для дослідження є поняття «наративу», що має дещо різне трактування, відповідно до сфери знань, в якій застосовується. В образному для теми контексті найприйнятніше визначення поняття «наратив» таке – сюжетно оформлена розповідь, що пропонує пов'язану історичну картину і є основним форматом репрезентації минулого як в історіографії, так і в публічному дискурсі. Історичні наративи складаються із подій-фрагментів, які можуть бути трактовані як самостійні сюжетні розповіді, при цьому будучи частиною більшого наративу. Національний історичний наратив можна визначити як смислову схему, яка описує генеалогію суспільства чи нації та «пояснює», яким чином його минуле «визначає» його сучасне й майбутнє [10, с. 139–140].

Важливим складником системи формування наративу з використанням переваг відеоконтенту та міжособистісної комунікації є YouTube-простір. Інтерфейс YouTube створений за допомогою поєднання технологічних можливостей двох типів цифрових платформ: сайту соціальних мереж і сайту відеоконтенту [4, с. 325]. Це дає чудові можливості не тільки для просування певної ідеї (через відео), але й для її закріплення (через обговорення). Існують неоднозначні оцінки щодо впливу соціальних мереж та YouTube-простору на поширення історичних знань. Без сумніву, до головних заслуг нових технологій можна віднести набагато кращий доступ до них («демократизація написання історії»). З іншого боку, рівень таких історичних знань суттєво нижчий, подекуди навіть спостерігається поширення помилкової чи відверто неправдивої історичної інформації [19, с. 1–2].

До особливостей цієї платформи можна віднести і домінування неформального підходу. Відео, створені офіційними інституціями або особами, які обіймають офіційні посади, часто не отримують значного поширення, незважаючи на високий рівень якості контенту.

Водночас YouTube-простір має і низку недоліків: можливість використання авторами контенту та користувачами провокацій, тролінгу, обсценної лексики та інших маніпулятивних засобів. Проте ця платформа дає величезні можливості для формування та закріплення відповідного наративу, зокрема історичного.

Ключова мета ПІП в європейських країнах полягає у примиренні національних наративів. Можна навіть говорити про формування спільного європейського історичного наративу. Головний підхід до реалізації ПІП в європейських країнах базується на принципах включення національних наративів до спільного загальноєвропейського, створенні спільних спогадів та пам'яті тощо [18, с. 19–22].

На противагу цьому в РФ було створено російський офіційний історичний наратив, що має підтримку з боку державних фондів і характеризується приховано радикальним ревізіонізмом, шовінізмом, зневагою до національних історичних наративів сусідніх держав. Від початку XXI ст. у РФ чітко простежувалася сакралізація історичної пам'яті щодо СРСР (визначення певних тез щодо історії СРСР, які не можуть піддаватися критиці або зміні). Агресивність такого наративу здебільшого пов'язана з його вразливістю, адже він має імперіалістичний характер і будується на принципах, які не відповідають викликам XXI століття. Зокрема, важливим складником підходу до формування ПІП у РФ є відсутність дискусії, суспільної критики та рефлексії [1, с. 22–23]. Усі елементи ПІП у РФ так чи інакше вибудовуються за принципово відмінними від європейської традиції підходами. Практично кожен пам'ятник у РФ зорієнтований на стабілізацію чинної політичної системи [3, с. 125–129].

Авторитарне нав'язування апологетичного наративу національного минулого торкнулося насамперед пам'яті про радянсько-німецьку («Велику Вітчизняну») війну. З погляду імперіалістичної концепції «російської історії» ідея «Великої Вітчизняної війни» повинна

була включати історичні наративи інших націй. Тому формувалася агресивна модель нав'язування «свого бачення» націям Центрально-Східної Європи, зокрема українцям.

З іншого боку, українська політика історичної пам'яті після 1991 р. характеризувалася слабкістю, нечіткістю, пошуком власної моделі пам'яті [12, с. 6–7]. У сукупності з іншими факторами це робило Україну вразливою до зовнішнього впливу історичних політик інших держав.

Антиукраїнські наративи представлені в російськомовному YouTube-просторі досить широко, зокрема в матеріалах, що створювалися за допомогою державного фінансування. Можна умовно відділяти любительські історичні канали від напівпрофесійних чи навіть професійних. Однак межа між ними зараз є досить умовною у зв'язку з доступністю та порівняною простотою використання засобів для створення відеоконтенту.

Роль істориків-любителів у сучасному YouTube-просторі значно зросла [19, с. 1, 7]. Любительські історичні матеріали представлені переважно двома типами: епічним та полемічним. У першому переважає тема ностальгії за радянською або імперською епохою. У таких відео присутні сліди імперської міфології, туги за колишньою державою і втраченою світовою величчю. Такі відео використовують емоційну прив'язку через підживлення гордості за «свою» історію. Стандартними «мітками гордості» є: індустріалізація, культурна революція, перемога у «Великій Вітчизняній» (радянсько-німецькій) війні, військова могутність, вихід у космос тощо.

Полемічний тип відео характеризується нібито дискусійним складником. Проте насправді аргументованість та підбір фактів у таких відео зазвичай скомпановані таким чином, щоб у глядача сформувалася певна, чітко визначена думка. Історії генеруються під час жорстких дискусій. Створюються популярні за своєю інтерпретацією розповіді про радянське і недавнє минуле. Одними з характеристик такого типу відео на історичну тематику є недовіра

і зневага до професійних історичних знань [4, с. 329–330].

Слід також зазначити, що це є спільною ознакою для значної частини користувачів не тільки у РФ, а й в інших країнах світу. Некритичне ставлення до джерел інформації та нерозуміння механізму роботи з історичними джерелами формують подібні тенденції. У такому разі сміливе артикулювання на історичні теми неісториків, що мають широке коло аудиторії, на фоні обережних формулювань професійних істориків призводить до появи історично недостовірних і помилкових знань, уявлень, переконань та ідей.

Це безпосередньо впливає на формування загроз національній безпеці України. Автори аналітичної доповіді «Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України» (2019 р.) у переліку рекомендацій для реагування на загрози у цій сфері національної безпеки пропонували: «Міністерству освіти і науки України, навчальним закладам різного рівня і форм власності для пропагування сучасних наукових розвідок з національної історії ширше залучати різноманітні канали комунікації. Перспективною у цьому контексті є промоція науково-популярних історичних проєктів..., онлайн-курсів Prometheus з історії України...» [12, с. 129–130]. Можемо констатувати недостатню увагу експертного середовища та державних структур до соціальних мереж і YouTube-простору в контексті поширення українського історичного наративу та недопущення поширення антиукраїнських наративів. Це засвідчують результати соціологічних опитувань.

Вже станом на 2019 р. YouTube-простір, як і інтернет-мережа загалом, конкурував із телебаченням як головне джерело історичної інформації. Це особливо характерно для молодших вікових груп, в яких тільки формуються історичні уявлення й які значно більше залучені до YouTube-простору. Відтоді ця тенденція стала ще виразнішою. Опитування КМІС, проведене в січні 2023 р., показало, що основними **джерелами історичної інформації**, якими

Таблиця 1
Російські YouTube-канали, що спеціалізуються на історичному контенті (станом на 16.06.2023 р.)

Канал	History Lab	Гео-История	Краткая история	РУССКАЯ ИСТОРИЯ	Минутная история	ИСТОРИЯ.РФ	Эпичная История
Електронна адреса	https://www.youtube.com/@HistoryLab	https://www.youtube.com/@GeoHistory_Ru	https://www.youtube.com/@Kratkaya-Istoria	https://www.youtube.com/@russian_history	https://www.youtube.com/@MinuteHistory	https://www.youtube.com/@russian.history.channel	https://www.youtube.com/@EpicHistoryRu
Автори або організація	Немає інформації	Спільний проєкт франкомовного Histoire Géo та російськомовного The Curious	Немає інформації	Movieland LLC, Російське військово-історичне товариство (РВИТ)	В. Гурков, А. Соколов, І. Жаворонков. (часткове фінансування влади – грант президента РФ)	Російське військово-історичне товариство (РВИТ)	Немає інформації
Залученість фахових істориків	+	-	-	+	+	+	-?
Кількість підписників	684 тис.	794 тис.	765 тис.	257 тис.	157 тис.	174 тис.	275 тис.
Кількість переглядів	понад 112 млн	понад 111 млн	понад 66 млн	понад 54 млн	понад 45 млн	понад 27 млн	понад 22 млн
Кількість відео	316	36	445	557	545	590	54
Дата створення	1.04.2019 р.	28.03.2019 р.	22.04.2019 р.	22.01.2022 р.	6.10.2016 р.	20.01.2014 р.	23.04.2020 р.
Посилання на інші платформи	Telegram Однокласники VKontakte	Patreon	Rutube VKontakte Tik Tok	Telegram	Tik Tok	Telegram Rutube VKontakte	Telegram електронна адреса VKontakte

люди, що цікавляться історією України, користуються для її вивчення, є: відео на YouTube (цей ресурс впродовж 2022 р. використовували 53 % тих, хто цікавиться історією України), публікації у соціальних мережах (37 %), телевізійні передачі (35 %), книги (29 %) [6, с. 10]. Це є ключовою обставиною для сучасного розуміння місця YouTube-простору як можливої платформи для формування російських антиукраїнських історичних наративів або для протидії їм.

Важливими критеріями для визначення впливовості YouTube-каналів є кількість підписників і кількість переглядів відео. Найпопулярнішими каналами в російськомовному YouTube-просторі можна вважати "History Lab" (684 тис. підписників і понад 112 млн переглядів станом на 16.06.2023 р.) [21] та «Гео-История» (794 тис. підписників і понад 111 млн переглядів) [2]. До цієї категорії можна також віднести: «Краткая история» (765 тис. підписників і понад 66 млн переглядів) [9], «РУССКАЯ ИСТОРИЯ» (257 тис. підписників, понад 54 млн переглядів) [13], «Минутная история» (157 тис. підписників, понад 45 млн переглядів) [11], «ИСТОРИЯ.РФ» (174 тис. підписників, понад 27 млн переглядів), «Эпичная История» (275 тис. підписників, понад 22 млн переглядів) [17] (табл. 1).

Слід зазначити, що цей перелік включає тільки ті канали, які намагаються позиціонувати себе як канали, що подають «об'єктивну історію». До цього списку не входять YouTube-канали, котрі відверто намагаються використовувати емоційний складник і ревізіонізм (наприклад, «Ежик Лисичкин», «Андрей Рудой» тощо) [4, с. 329–330].

Окремо варто наголосити, що щонайменше два зі згаданих каналів створені за активної участі «Російського військово-історичного товариства». Ця організація використовується владою держави-агресора для пропагування історичних наративів, що виправдовують агресивну політику РФ щодо інших держав, зокрема України [16, с. 3–4]. Для цього залучаються професійні

історики, фінансуються проекти у визначених напрямках тощо. Інший канал «Минутная история» теж отримував грантову підтримку президента РФ. Таке фінансування можливе лише за активного пропагування певних ідей, насамперед імперських. Показово також те, що перший такий канал («ИСТОРИЯ. РФ») був створений у 2014 р. за участі «Російського військово-історичного товариства».

На усіх згаданих YouTube-каналах більшою або меншою мірою присутні елементи імперського погляду на історію України та інших держав. До спільних антиукраїнських наративів у цих каналах можна віднести таке:

- ототожнення історії Русі та «Росії» (для прикладу, історія київських та удільних руських князів ототожнюється з історією «Росії», ігноруючи при цьому регіональну специфіку, державну спадкоємність та низку інших важливих особливостей);

- пропагування проєкту так званої «Новоросії» – південно-східного регіону України, історія якого нібито почалася з заселення владою Російської імперії «російськими» («руськими») селянами;

- трактування історичних явищ української історії, зокрема завоювання українських земель Московським царством (пізніше – Російською імперією), згортання козацької автономії та інкорпорація її до Російської імперії у другій половині XVII–XVIII ст., як «возз'єднання» в «загальноросійській» державі;

- невизнання українського народу як окремої етнічної спільноти (подекуди присутні наративи про регіональну специфіку, але частіше – про штучність етногенезу українців);

- трактування розпаду СРСР як «великої помилки» чи навіть «трагедії» в історії уявного «загальноросійського» народу (потрібно окремо зазначити, що контекст такого сприйняття формує в глядача очікування «виправлення помилки», тобто повернення України та інших держав до «загальноросійської» держави) тощо.

Цілком очевидно, що такі антиукраїнські наративи слід сприймати вкрай критично, але пересічний користувач,

зокрема з України, не має достатніх знань з історії українсько-російських відносин, а тим більше – практики критичного сприйняття джерел інформації (особливо історичної). У цьому контексті ключову роль повинна відігравати політика історичної пам'яті України.

Згідно зі згаданим вище опитуванням КМІС (січень 2023 р.) абсолютна більшість (85 %) жителів України вважають державну політику у сфері історичної пам'яті потрібною. На думку більшості (55 %), держава недостатньо займається історичною пам'яттю, 31 % опитаних вважають, що держава працює достатньо, і 8 % вказали, що держава надмірно втручається в питання історії. Такі дані свідчать про розуміння українцями потреби активізації ПІП в Україні. Невід'ємною частиною цього процесу є формування якісного історичного контенту в YouTube-просторі.

Останніми роками відбувається суттєве розширення українськомовного контенту. Станом на середину квітня 2023 р. наймасовішими українськими YouTube-каналами, що займаються історичною тематикою, були: «Історія Без Міфів» (661 тис. підписників; 2020 рік створення) [7], «YouTube канал імені Тараса Григоровича Шевченка» (835 тис. підписників; 2019 рік створення) [24], «WAS: Популярна історія» (293 тис. підписників; 2021 рік створення) [23], «Історія для дорослих» (217 тис. підписників; 2021 рік створення) [8]. Завдяки якісному україноцентричному контенту всі ці YouTube-канали за порівняно невеликий період часу (2–4 роки) зібрили широку аудиторію і тепер можуть конкурувати з російськими каналами. Кількість переглядів відео на цих каналах сягає від 15 до 82 млн (станом на 22–24 квітня 2023 р.).

Можна виокремити 2 важливі відмінності українських YouTube-каналів від російських: повна відсутність державного фінансування та наявність авторства. На відміну від російських українські YouTube-канали мають чітко декларованих авторів (чи колектив авторів) і покладаються на доходи від монетизації переглядів відео.

Результати. Російські YouTube-канали, що спеціалізуються на історичному контенті, мають тільки умовно «історичний» характер. Відеоконтент таких каналів характеризується некритичним ставленням до історичних джерел (подекуди декларується протилежне, але це відповідає дійсності тільки вибірково). Недотримання правил здійснення дослідницької діяльності – ознака, спільна для багатьох таких YouTube-каналів. Проте у випадку російських «історичних» каналів йдеться про пропагандистський, відверто шовіністичний характер. Okремо слід наголосити на контенті тих каналів, що системно створюють продукт за участі РВІТ. Використання ними експертних думок академічних істориків найчастіше застосовується для обґрунтування дискусійних тез. У подальшому через інші канали інформації такі тези отримують розвиток у більш ствердному чи навіть радикалізованому форматі.

Стратегія діяльності українських державних інституцій в YouTube-просторі потребує значної активізації. Цілком закономірно, що така активність повинна виходити не з критики росій-

ських «історичних» наративів, а з популяризації українського національного історичного наративу. В умовах повномасштабної війни така діяльність є особливо важливою.

Висновки. Політика історичної пам'яті посідає важливе місце в забезпеченні національної безпеки. В умовах динамічних змін інформаційно-комунікаційної сфери політика історичної пам'яті отримала важливий складник: соціальні мережі, YouTube тощо. Вони дають змогу поширювати наративи, зокрема історичні, що може відігравати суттєву роль як у загрозі національній безпеці України, так і навпаки – у протидії їй. Російський офіційний історичний наратив має агресивний, шовіністичний характер, що заперечує національні історичні наративи сусідніх держав. YouTube-простір активно використовується російськими авторами, зокрема за підтримки держави, для пропагування цього наративу. Головні російські «історичні» YouTube-канали використовують тематику української історії з погляду російського офіційного історичного наративу, що становить реальну загрозу національній безпеці України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Гео-История. URL: https://www.youtube.com/@GeoHistory_Ru (дата звернення: 16.06.2023).
3. Денисюк В., Горобець В. Сакралізація офіційного наративу історичної пам'яті в Росії на початку XXI століття (за концепцією А. та Я. Ассман). *Інтермаріум: історія, політика, культура*. 2022. Випуск 11. С. 123–144. DOI: 10.35433/history.112042.
4. Зверева Г. Рядовой пользователь социальных медиа как историк: способы создания исторического нарратива на YouTube. *Преподаватель XXI век*. 2019. № 4. С. 323–337.
5. История.рф. URL: <https://www.youtube.com/@russian.history.channel> (дата звернення: 16.06.2023).
6. Історична пам'ять. Результати соціологічного опитування дорослих жителів України. Аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології. Січень 2023. 76 с. URL: https://kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf (дата звернення: 12.06.2023).
7. Історія Без Міфів. URL: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv> (дата звернення: 16.06.2023).
8. Історія для дорослих. URL: https://www.youtube.com/@historyforadults_ua (дата звернення: 16.06.2023).
9. Краткая история. URL: <https://www.youtube.com/@Kratkaya-Istoria> (дата звернення: 16.06.2023).
10. Малинова О. Официальный исторический нарратив как элемент политики идентичности в России: от 1990-х к 2010-м годам. *Полис. Политические исследования*. 2016. № 6. С. 139–158. DOI: 10.17976/jpps/2016.06.10 (дата звернення: 16.06.2023).
11. Минутная история. URL: <https://www.youtube.com/@MinuteHistory> (дата звернення: 16.06.2023).

12. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь / В. Яблонський та ін. ; за заг. ред. В. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 144 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf (дата звернення: 10.06.2023).
13. Русская история. URL: https://www.youtube.com/@russian_history (дата звернення: 16.06.2023).
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 15.06.2023).
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України № 685/2021 від 28 грудня 2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 14.06.2023).
16. Устав Общероссийской общественно-государственной организации «Российское военно-историческое общество». Москва, 2018. 52 с. URL: <https://rvio.histrf.ru/official/charter> (дата звернення: 15.03.2023).
17. Эпичная История. URL: <https://www.youtube.com/@EpicHistoryRu> (дата звернення: 16.06.2023).
18. Assmann A. Europe: A Community of Memory? Twentieth Annual Lecture of the GHI, November 16, 2006. *Bulletin of the German Historical Institute*. Bulletin 40. Spring 2007. P. 11–25. URL: https://www.ghi-dc.org/publications/bulletin?tx_ghidcpublishings_list%5B%40widget_0%5D%5BcurrentPage%5D=4&cHash=6335874210da58c51871374bc7bdc063 (дата звернення: 12.10.2022).
19. Cebalo A.S. Amateur Historians in the Age of the Internet A Look at YouTube. March 2020. 21 p. URL: https://www.academia.edu/42355007/Amateur_Historians_in_the_Age_of_the_Internet_A_Look_at_YouTube (дата звернення: 16.06.2023).
20. Gitner S. Multimedia Storytelling for Digital Communicators in a Multiplatform World. New York and London : Routledge, 2015. 406 p.
21. History Lab. URL: <https://www.youtube.com/@HistoryLab> (дата звернення: 16.06.2023).
22. Thon J.-N., Wilde L. Wilde Introduction: Characters across media. *Frontiers of Narrative Studies*. 2019. № 5 (2). P. 169–175. DOI: 10.1515/fns-2019-0011 (дата звернення: 10.06.2023).
23. WAS: Популярна історія. URL: https://www.youtube.com/@WAS_UA/ (дата звернення: 10.06.2023).
24. YouTube канал імені Тараса Григоровича Шевченка. URL: <https://www.youtube.com/@imtgsh> (дата звернення: 9.06.2023).

REFERENCES:

1. Assman A. (2012). *Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty*. [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory]. Kyiv: Nika-Tsentr, 440 s. [in Ukrainian].
2. YouTube (2023). *Geo-Istoriya*. [Geo-History]. Retrieved from: https://www.youtube.com/@GeoHistory_Ru [in Russian].
3. Denysiuk V., Horobets V. (2022). *Sakralizatsiia ofitsiinoho naratyvu istorychnoi pamiaty v Rosii na pochatku KhKhI stolittia (za kontseptsiiu A. ta Ya. Assman)*. [The sacralization of the official narrative of historical memory in Russia at the beginning of the 21st century (according to the concept of A. and J. Assman)]. *Intermarium: istoriia, polityka, kultura*. Vypusk 11, s. 123–144. DOI: 10.35433/history.112042 [in Ukrainian].
4. Zvereva G. (2019). *Ryadovoi polzovatel sotsialnikh media kak istorik: sposobi sozdaniya istoricheskogo narrativa na YouTube*. [The average social media user as a historian: ways to create a historical narrative on YouTube]. *Prepodavatel XXI vek*. № 4, s. 323–337 [in Russian].
5. YouTube (2023). *ISTORIYA.RF*. [HISTORY.RF]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@russian.history.channel> [in Russian].
6. Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii (2023). *Istorychna pamiat. Rezultaty sotsiologichnoho opytuvannia doroslykh zhyteliv Ukrainy. Analitychnyi zvit* [Historical memory. Results of a sociological survey of adult residents of Ukraine. Analytical report]. 76 s. Retrieved from: https://kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf. [in Ukrainian].

7. YouTube (2023). Istoriia Bez Mifiv [History Without Myths]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv> [in Ukrainian]
8. YouTube (2023). Istoriia dla doroslykh. [A history for adults]. Retrieved from: https://www.youtube.com/@historyforadults_ua [in Ukrainian]
9. YouTube (2023). Kratkaya istoriya [Brief history]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@Kratkaya-Istoria> [in Russian]
10. Malinova O. (2016). Ofitsialnii istoricheskii narrativ kak element politiki identichnosti v Rossii: ot 1990 kh k 2010 m godam. [Official historical narrative as an element of identity politics in Russia: from the 1990s to the 2010s]. *Polis. Politicheskie issledovaniya*. № 6, s. 139–158. Retrieved from: <https://doi.org/10.17976/jpps/2016.06.10> [in Russian]
11. YouTube (2023). Minutnaya istoriya. [Minute story]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@MinuteHistory> [in Russian]
12. Yablonskyi V., Lozovyi V., Valevskiy O., Zdioruk S., Zubchenko S. (2019). Polityka istorichnoi pamiaty v konteksti natsionalnoi bezpeky Ukrainy: analit. dopovid. [Politics of historical memory in the context of national security of Ukraine]. Kyiv: NISD, 144 s. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf [in Ukrainian].
13. YouTube (2023). RUSSKAYA ISTORIYA. [RUSSIAN HISTORY]. Retrieved from: https://www.youtube.com/@russian_history [in Russian].
14. Office of the President of Ukraine (2020). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 392/2020 "Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy"" vid vid 14 veresnia 2020 roku [Decree of the President of Ukraine No. 392/2020 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the National Security Strategy of Ukraine"" dated September 14, 2020]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
15. Office of the President of Ukraine (2021). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 "Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku "Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky"" vid 28 hrudnia 2021 roku [Decree of the President of Ukraine No. 685/2021 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated October 15, 2021 "On the Information Security Strategy"" dated December 28, 2021]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> [in Ukrainian].
16. Russian Military Historical Society (2018). Obshcherossiyskaya obshchestvenno-gosudarstvennaya organizatsiya "Rossiyskoe voenno-istoricheskoe obshchestvo" Ustav [Charter of the All-Russian public-state organization "Russian Military Historical Society"]. 52 s. Retrieved from: <https://rvio.histrf.ru/official/charter> [in Russian].
17. YouTube (2023). Epichnaya Istoriya. [Epic History]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@EpicHistoryRu> [in Russian].
18. Assmann A. (2006). Europe: A Community of Memory? Twentieth Annual Lecture of the GHI, November 16. Bulletin of the German Historical Institute. Bulletin 40, 11–25. Retrieved from: https://www.ghi-dc.org/publications/bulletin?tx_ghidcpublishings_listabc%5B%40widget_0%5D%5BcurrentPage%5D=4&cHash=6335874210da58c51871374bc7bdc063 [in English].
19. Cebalo A.S. (2020). Amateur Historians in the Age of the Internet A Look at YouTube, 21. Retrieved from: https://www.academia.edu/42355007/Amateur_Historians_in_the_Age_of_the_Internet_A_Look_at_YouTube [in English].
20. Gitner S. (2015). Multimedia Storytelling for Digital Communicators in a Multiplatform World. New York and London: Routledge, 406 p. [in English].
21. YouTube (2023). History Lab. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@HistoryLab> [in English].
22. Thon J.-N., Wilde L. (2019). Wilde Introduction: Characters across media. *Frontiers of Narrative Studies*. № 5 (2), pp. 169–175. Retrieved from: <https://doi.org/10.1515/fns-2019-0011> [in English].
23. YouTube (2023). WAS: Populiarna istoriia. [WAS: Populiarna istoriia]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@WAS-UA/> [in Ukrainian].
24. YouTube (2023). YouTube kanal imeni Tarasa Hryhorovycha Shevchenka. [YouTube channel named after Taras Hryhorovych Shevchenko]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@imtgsh> [in Ukrainian].